

Срђан Б. Младеновић

Међународни центар за православне студије, Ниш - Србија

e-mail: srdjan.b.mladenovic@gmail.com

СРЕДЊОВЕКОВНИ ПОСЕДИ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Апстракт: Српски манастир Хиландар на Светој Гори поседовао је у средњем веку насеља са зависним сељацима, сточарске катуне, винограде, пчелињаке и многа друга добра. Већина тих добара налазила се на територији данашње АП Косово и Метохија, где је велики број насеља очувао, све до данас, неизмењене или делимично измењене називе из средњег века. Извршена је убикација дарованих насеља и дат приказ хиландарских метохија, као и њихов обим. Падом под турску власт, прекинута је веза између Хиландара и његових посела у Србији.

Кључне речи: поседи, манастир Хиландар, средњи век, Метохија, Косово, Немањини, Лазаревићи, Бранковићи.

Рад се бави средњовековним поседима манастира Хиландара на територији данашње АП Косово и Метохија. Богатство и разноврсност хиландарских посела на Косову и у Метохији говоре о значају и култивисаности ових области у српској средњовековној држави. Рад показује континуитет појединих насеља, још од краја XII и почетка XIII столећа до данашњег доба, као и континуитет српских назива тих насеља.

Средњовековни манастири у Србији нису могли бити основани без одређених услова. Тим условима желело се обезбедити нормално *житије* манастира, односно материјална основа како би монаси и монахиње обављали своју основну делатност – да се моле Богу за владара, најчешће самог оснивача манастира, његове претке и потомке, као и за читав народ и државу. Оснивачи манастира (ктитори) морали су да испуне следеће услове: да добију дозволу надлежног епископа, да поседују високе моралне квалификације, да располажу неопходним средствима за градњу и да осигурају материјална средства за дуготрајно издржавање подигнутог манастира¹. Управо су даривани поседи са зависним сељацима, сточарски катун са власима, пчелињаци са пчеларима који ће их одржавати, виногради и многа друга добра била су средства за дуготрајно издржавање. Све те дарове средњовековни српски владари уписивали су у своје јавноправне исправе, повеле. Већина наших средњовековних исправа је сачувана, критички објављена и доступна.

Средњовековни манастирски посед у Србији називао се *метохијом* по узору на византијски назив *метохи* који је првобитно означавао земљорадничко насеље некога манастира у коме су живели сами монаси и обрађивали земљу². У држави

¹ Благојевић 2006, 16.

² Лексикон страних речи и израза, 541.

Немањића, метохија је представљала манастирски или црквени посед са извесним бројем земљорадничких насеља и многим другим добрима. Метохије су углавном биле заокружене географске целине са међусобно повезаним насељима. У једном од њих налазило се седиште метохије у коме се налазио *иконом* (од грчког οἰκονομος – домаћин, газда, привредник) или једноставно *старац*, како га још спомињу наши извори. Ради се о угледном монаху који је управљао свим пословима метохије. Њега је бирао и слао у метохију *хиландарски збор*, тј. игуман и братија манастира Хиландара. Позната су нам имена само неколицине иконома који су управљали хиландарским метохијама. Њихова власт над људима и поседима метохије била је велика и обухватала је и судску надлежност, осим у случајевима када су се метохијски људи судили пред владарем или његовим изаслаником³. Са великом сигурношћу можемо рећи да је Хиландар у средњем веку на територији данашње Метохије и Косова поседовао 10 метохија. То су: Хотачка, Крушевска, Призренска, Добруштанска, Коришка, Косорићка, Дреничка, Липљанска, Ораховачка и Новобрдска метохија.

Хотачка метохија манастира Хиландара

Прва хиландарска метохија у Србији настала је на територији данашње Метохије. О томе нам говори *Оснивачка повеља манастира Хиландара* из друге половине 1198. године. Овом повељом дарована су девет села у околини Призрена. Дарована су села северно од Призрена. Како су централна села била Горња и Доња Хоча, ова хиландарска метохија названа је *Хотачком метохијом*⁴. Питање на чијој су се територији налазила дарована села, у тренутку даривања, било је подробно испитивано. Било како било, даљим ширењем српске државе за време Немањиног наследника на престолу, Стефана Немањића, ово питање губи на актуелности⁵. Дарована су села: **Непробиште, Момоуша, Славодрава, Ретивла, Трњие, Ретивштица, Трњовић, Хоча и друга Хоча**. Већина ових села и данас постоји са неизмењеним или делимично измењеним називима. Груписана су на простору између Ораховца и Призрена, у плодној брежуљкастој потолини, коју са истока међи планина Милановац, са запада Бели Дрим, на југу Призренски подгор, где се завршавају обронци Шар-планине, док се на северу наставља, долином Белог Дрима и његових притока, плодна метохијска зараван. Село *Непробиште* налази се 14 км северно од Призрена, а само 2 км југозападно од њега налази се село *Момуша*, данас Мамуша, од Призрена удаљена 13 км. Село *Славодрава*, јавља се у каснијим изворима као *Славодраже* и *Славодража*, то је данашње село Самодража, које се налази северније од поменутих села, 17 км удаљено од Призрена. Нешто западније налази се село *Ретивља*, данас Ретимље, удаљено 16 км северозападно од Призрена. *Горња Хоча*, данас Велика Хоча, која се у овој повељи јавља само као *Хоча*; и *Доња Хоча*, данас Мала Хоча, која се овде помиње као *друга Хоча*. У каснијим изворима ова два села јављају се као *Горња и Доња Хоча*, па се и ми служимо тим називима ради јасне дистинкције. Ова села налазе се на 16 и 20 км северозападно од Призрена. Село *Трновац* данас не постоји, али се из очуваних извора види да се налазило *ниже Доње Хоче* и да се граничило са селима Целине и Ораховац. Било је западније од Доње Хоче, неких 18–19 км од Призрена, на потесу Амовац. Село *Трње* налазило се

3 Благојевић 1989, 76–78.

4 О овој метохији, врло сажето код Благојевић 2006, 17–20.

5 Зарковић 2002, 68–72.

најисточније од свих дариваних села. Налази се 12 км северно од Призрена. Село *Ретивштица* данас не постоји, а његовог помена нема ни у доцнијим изворима⁶. Божидар Зарковић сматра да се ради о засеоку села Ретивље наводећи сличне примере у којима село и његов засеок имају име изведено из истог корена. Разлог његовог нестанка он види у два могућности: по првој, село Ретивља је временом нарасло, па се заселак спојио са селом и није било потребе да се бележи засебно или, по другој, да је заселак запустео селидбом његових становника у оближњу Ретивљу или које друго село⁷. Дарован је и трг, који се налазио у Горњој Хочи; затим и два винограда за која у повељи не стоји где су се налазила, али знамо да су се налазили међу селима метохије. Јасно је истакнуто да је Симеон дао да се виногради засаде, што нам говори да нису затекнути раније засађени виногради, из времена византијске власти, већ да су морали да се засаде нови. Садња нових винограда и њихово одржавање захтевали су велики и сталан рад, па се дешавало да због честих ратова и необрађивања брзо пропадну. Дарована су и четири пчелињака од којих се само за један може поуздано рећи да се налазио у данашњој Метохији. Из доцнијих повеља сазнајемо да се тај пчелињак налазио у селу Трновац, које се налазило између Доње Хоче и Ораховца⁸. Планина *Богача* је, вероватно, *Богдача* како се спомиње у једној Душановој повељи и биће да се ради о грешци писара Немањине или Душанове повеље. На овој планини су манастирски власи напасали стада.

Видимо да је прва хиландарска метохија у Србији у својим међама поседовала девет села, један трг, два винограда и један пчелињак, као и три пчелињака и једну планину са два влашка катуна ван међа метохије. Хотачка метохија је понекад смањивана губитком неких насеља или увећавана додавањем нових. Тако из повеље краља Милутина, издате вероватно крајем 1283. или почетком 1284. године, сазнајемо да је метохија у међувремену добила нека нова насеља. Дарована је, најпре, половина села Добродољана (*половина Добродољанъ*), затим половина винограда у *Жельчиштихъ*, као и *оулианикъ оу Тръновъци*. Село *Добродољани* једном половином је припало Хиландару и било у саставу Хотачке метохије, а другом половином манастиру Студеници. Исти случај је и са виноградом у *Желчиштим*. Данас постоји село Добродољане и налази се нешто источније од Велике Хоче. Такође, постоји село Зочиште које се граничи са Великом Хочом на југу и југоистоку. Пчелињак у Трновцу је пчелињак из Немањине повеље. Осим ових, повеља бележи и друге дарове који су се налазили ван Косова и Метохије. За сва ова насеља Мирјана Живојиновић сматра да су дарови краља Уроша I⁹. Села која се не спомињу у Милутиновој повељи су *Ретивља*, *Ретивштица*, *Трновъц* и *Тръние*. Ретивља је касније обновљена и данас је налазимо под именом Ретимље, Ретивштица је ишчезла, мада постоји могућност да је наставила живот као Горња Ретимља како се спомиње у турским пописима. Трновац је запустео и Милутин је у њему само потврдио стари пчелињак који је надживео село. Село Трње је преживело, с тим што се касније среће у поседу манастира Студенице¹⁰, о чему ћемо касније писати подробније. Побројана су и раније дарована села следећим редом: *Сламодраже*, *Непробиште*, *Момуша*, *обе Ходчи* – *Долња* и *Горња* и то друкчије него код Немањине повеље, овде то иде логичним редом, од истока ка југу, па од југа ка западу, и од

6 Исти, 58–62.

7 Исти, 59.

8 MS, 59.

9 Живојиновић М, 1996, 217–218.

10 Зарковић 2002, 88–90.

запада према северу, чиме су села заокружена једним логичним кретањем¹¹. Када је у питању село Трње, које више не фигурира као хиландарски посед, врло је могуће да је његово непомињање резултат размене поседа између Хиландара и Студенице. Хиландар је то село уступио Студеници, а за узврат добио, како смо горе видели, половину Добродољана и половину винограда у Желчиштима. Са овом разменом поседа сложио се и владар, но о томе није сачуван потврдни акт. Иначе, размене поседе било је и у Византији¹². До ове размене могло је доћи понајвише због тога што је Хиландар у међувремену изгубио планину Богачу и желео је себи да обезбеди ново пасиште. Село Добродољане се налази у подножју две планине: Милановац и Граб. Добијањем и друге половине села, што ће се десити у време Стефана Дечанског, Хиландар ће остварити поменути циљ. Метохија је, дакле, проширена у време краља Стефана Дечанског (1321–1331) добијањем друге половине села Добродољана, и села *Избиште* и *Команово селиште*. Ова два насеља се нису одржала, али постоји топоним Избиште у атару села Зочиште¹³, док је Команово селиште, у самом тренутку даривања, већ било селиште и вероватно се никада није обновило. По Б. Зарковићу, ово насеље би требало тражити у четвороуглу међу селима метохије: Доња Хоча – Ретивље – Сламодража – Горња Хоча¹⁴. Прилог Стефана Дечанског је и село *Бела Црква*, западно од Доње Хоче, крај реке Рибник. Даље ширење метохије уследило је и у време цара Душана чија се два прилога метохији не сматрају сумњивим. Први је село *Слатински Дол*, дарован 1348. године, а други, селиште *Јањино* које је приложено 1355. године. Село Слатински Дол није спорно, јер се јавља као међник у расправи која је вођена у време Стефана Дечанског, где се спомиње пут који је ишао кроз *Слатинску шуму*¹⁵. Данас не постоји ово село, али постоји потес *Слатина* на простору између села Трње и Студенчане, управо где се спомиње Слатинска шума. Селиште Јањино „*селиште поусто ниже Хоче, именемъ Ијнино*“¹⁶ које је цар Душан приложио Хиландару „*кре прилеже селом хотъчкымъ*“¹⁷ не спомиње се у повељама других манастира, па ће бити да је овај дар веродостојан. Поменута насеља и планине спомињу се као хиландарски поседи у Душановој повељи из 1348. године, издатој приликом боравка царске породице на Светој Гори. Душановим прилозима окончано је ширење Хотачке метохије.

Крушевска метохија манастира Хиландара

Неколико година након формирања Хотачке метохије, на просторима данашње северне Метохије формирана је још једна хиландарска метохија. То је *Крушевска метохија*¹⁸. Крушевска метохија је настала на основу даровне повеље великог жупана Стефана Немањића, из септембра месеца 1200/1201. године¹⁹. Својим прилозима Стефан Немањић је увео једну нову традицију у средњовековној Србији, а то је да актуелни владар *србских и поморских земаља* буде ктитор манастира

11 Види топографску карту – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

12 Острогорски 1954–1955, 19–26.

13 Букумирић, 481.

14 Зарковић 2002, 98, 100–102, 114.

15 MS, 86–87.

16 *Законски споменици*, 430.

17 *Chil. II*, no. 517, 1.51.

18 Детаљно код Младеновић С. 2013, Уп. Благојевић 2006, 20–25.

19 Повељу је објавио А. Соловјев 1925, 62–89. Уп. *Законски споменици*, 355–366.

Хиландара. Стефан у повељи каже: ...удостојен бих да му будем са њим (Светим Симеоном) *ктитор и служитељ, и обнових га молитвама његовим*²⁰. Са нестанком лозе Немањића, обласни господари бориће се за улогу заштитника Хиландара, све до пропасти српске средњовековне државе.

У повељи даље стоји да Стефан прилаже села: **Гјургкиѿъ, Петровиѿъ, Кроушево, К'нина, Роуѿ'ч поток, Дрьст'никъ, Гребник, Говънь и Залуѿъ**. А потом додаје још и **Виденк, и Бѣличисти** са засеоком **Горни Враникы**. Ових 11 села груписано је око доњег тока реке Клине и Белог Дрима у жупи Хвосно. За средиште метохије одређено је село *Крушево*, данас Велико Крушево, и у њему се сместио иконом. Познато нам је име само једног иконома, и то из времена кнеза Лазара. Ради се о *Томи икону крушевском*. Овом приликом, Стефан је приложио и два винограда за које се не наводи где су се налазили, али из потврдне повеље краља Милутина сазнајемо да се један налазио у Крушеву, а други у Пећи. Даровани трг се испрва налазио у Книни, али је касније био често размештан. Дарована је и планина *Добри доли*. Данас постоји село Добри До, које се ослања на планиницу са истим именом, југозападно од Великог Крушева, преко Пећке Бистрице. Постоји и село са истим називом источно од Великог Ђурђевика које се наслања на неименовану планину која би могла бити Добри доли. У неким каснијим повељама уз ову планину спомиње и пасиште *Раковица*, а нешто јужније од овог села постоји топоним Раковица²¹. Село Крушево постоји и данас као Велико Крушево, око 23 км источно од Пећи. Југоисточно од њега, налази се данас Мало Крушево. Село *Ђурђевик* данас постоји као Мали Ђурђевик и налази се око 2,5 км североисточно од Великог Крушева. Такође, данас постоји и Велики Ђурђевик, југоисточно од Малог Ђурђевика на супротној обали реке Клине. Њега је Хиландару приложио кнез Лазар 1379/1380. године. Село *Петровик* данас не постоји, налазило се негде између Великог Крушева и Малог Ђурђевика, у средишту метохије. Село *Книна* је данашња Клина на реци Клини близу ушћа у Бели Дрим. Налази се око 2 км југоисточно од Великог Крушева. Село *Рубач Поток*, данас ишчезло село налазило се на самом југоистоку метохије у близини Дрсника. Спомиње се и у повељи краља Милутина, али га нема у повељама цара Душана. Село *Дрстник* је данашњи Дрсник, око 3,5 км југоисточно од Великог Крушева. Село *Гребник* постоји и данас са неизмењеним именом и налази се око 7,5 км југоисточно од Великог Крушева. Сва ова села, изузев Великог Крушева, налазила су се на левој обали Белог Дрима, док се село *Видење*, данас Видање, налази на десној обали поменуте реке, а у његовом суседству се вероватно налазило и, данас ишчезло село, *Беличисти* са засеоком *Горњи Вранићи*. Ишчезла су и села *Говн* и *Залуѿ* и њихова је убицација отежана.

Из времена краља Радослава (1227–1234) није остала ниједна исправа издата Хиландару. То је вероватно последица бурних дешавања на Балканском полуострву након пада Цариграда у руке крсташа (1204) и јачања Епирске деспотовине на јужним границама Србије, што је отежало везе светогорског манастира са својим поседима у Србији. Његов брат и наследник на престолу, Владислав (1234–1243), увећава хиландарски посед у Хвосну дајући му село *Доњи*

20 Осавремењено читање Д. Богдановића у: *Задужбине Косова*, 313.

21 Топографска карта – секција Метохија, Р=1:50 000.

314

метохије: Сламодража, Непробиште, Момуша, обе Хоче, Доња и Горња, половина Добродољана, као и половина винограда у Желчиштима и пчелињак у Трновцу *ниже доље Хоче*. А тек након имена 29 породица влаха, потврђује и планину Добри Доли и пасиште Раковицу у царину. Појам у *царину* означава државну земљу у којој се намети разликују од намета у државној земљи *in prorgiae dictu*²⁶. Од дарова Светог Симеона, краљ Милутин не спомиње села Ретивљу, Трње, Ретивштицу и Трновац, која су у међувремену из различитих околности отпала од манастира. У наставку, краљ Милутин каже:

„И видѣвъ краљѣвство ми, кре не имаше пашица светага цркъ(в)ы сипа въ земли Х’востън’скон, и дахъ пашица Лабикиево“²⁷...

Затим следи опис међа овога пасишта и имена влаха одређених да пасу манастирске кобиле. У оквиру пасишта *Лабихево*, данас Лабучево, јужно од Гребничке планине и преко реке Мируше, 16 км југоисточно од Великог Крушева, дате су испаше *Понорц* и *Крушчица*. Понорац се налази око 3 км источно од Лабучева. О забелу Крушчици већ смо писали и истакли да се налазио на северозападу Хотачке метохије, дакле јужно од Лабучева и Понорца. На крају, краљ Милутин је, непознатог датума, вероватно након 1299. године, приложио село *Лесковиц* на обалама Дрима и једног пронијара по имену Богоје. Село Лесковац постоји и данас са истим називом и налази се на левој обали Белог Дрима, око 2 км североисточно од Великог Крушева.

Из времена Стефана Дечанског остала нам је сачувана повеља датована на 6 септембар 1327. године којом је разрешен спор око међа Крушевске метохије на њеном југозападу²⁸. Оснивањем манастира Дечани и формирањем дечанског властелинства Крушевска метохија добиће границу и са овим властелинством, најпре на истоку, а касније и на северу метохије. Настављајући традицију својих претходника, Стефан Урош IV Душан је у више наврата потврђивао и даривао Хиландар новим поседима. Крушевска метохија је добила од цара Душана села: *Грабовницу*, данас село Грабаница на десној обали Пећке Бистрице; затим село *Новосела* данашње Ново Село Заимово северно од Грабанице; и засеок *Страниш* крај Гребника који се није сачувао. Приложен је и забел *Белош* у близини Вранића, али ни њега не можемо убицирати. У сваком случају Крушевска метохија је овим прилозима проширена на југу и наслањала се на села Косорићке метохије. Осим датих прилога, цар Душан је потврдио раније дарована насеља и остале прилоге. Потврђена су села Велико Крушево, Ђуђевик, Петровик, Дрсник, Долац, Гребник, Лесковац, Петрче, Видење, оба Вранића и Штупељ. Потврђен је и трг Книнац. Док је помињање улијарског селишта Захаћ сумњиво јер се спомињу потпуно исти пчелари као и у Милутиној повељи пре 66-73 година!²⁹ У овој Душановој повељи стоји и да се појавио проблем око пасишта Лабучево, Понорац и Крушчица. Овај проблем је настао када су поменути забели били заузети од *станика* и од *коњара* који су се населили *наврх забела црквеног... где пасу манастирске овце и кобиле...* Тога ради, цар је послао свог судију по имену Парапко да реши тај проблем. Слично као у

26 Тарановски 1931, 59. Благојевић 1973, 351–358. Уп. Зарковић 2002, 90.

27 *Законски споменици*, 394. MS, 60–61.

28 Мишић 2004.

29 *Законски споменици*, 429–432. О различитим решењима ове истоветности имена пчелара, видети Младеновић С. 2013, 73.

случају спорног земљишта у околини Косорића, Ческова, и сада је пронађено 12 стариника *добрих људи* да покажу куда је међа Понорцу и Крушчици и Лабучеву и да је утешу, притом стоји да је међа одраније била одређена хрисовуљом краља Милутина. Уведена је забрана напасања стада, како од стране властеле, мале и велике, тако и од стране Влаха и Арбанаса. Казна за прекршај је материјална и износи 300 овнова, без суда и парнице. Људи одређени за чување пасишта и напасање манастирске стоке, оваца и кобила, били су ослобођени других *работа и данака*. Још један проблем који се спомиње у овој повељи је везан за трг Книнац и његово често измештање, од локалне властеле и мештана, који притом убиру царину од продаје вина на тргу. Проблем је решен тако што је право над тргом и порезима убраним од продаје вина враћено манастиру Хиландару³⁰.

Крушевска метохија увећана је последњи пут даровима кнеза Лазара Хребџановића. Кнез Лазар је почео да се осамостаљује након смрти цара Стефана Уроша V (1371) и у периоду од 1379–1389. године иступа као легални наследник Немањића³¹. Кнез Лазар је 1379/80. године, на молбу *господина Ђерасима*, односно, Герасима Бранковића, *најчаснијег међу монасима*, а у договору са *господином Неофитом, игуманом овога манастира* као и са *свом братијом Лавре хиландарске*, издао повељу манастиру Хиландару, тачније болници у Хиландару, којом дарује села која су се налазила у Хвосну. Села и засеоци који се наводе у овој повељи налазила су се северније од доташњих хиландарских поседа у Крушевској метохији. *Јелшаницу Ђурђа Ненишића* и *Јелшаницу Градислава тепчије* можемо идентификовати као Горњу и Доњу Јошаницу, око 30 км источно од Пећи; идентификацију Јелшанице са Јошаницом први је предложио М. Пешикан у свом раду из 1981. године³², а потврдио и проширио ту тврдњу и М. Благојевић у свом раду из 1989. године³³. Тако је Јелшаница Ђурђа Ненишића идентификована као Доња Јошаница, а Јелшаница Градислава тепчије као Горња Јошаница. У Горњој Јошаници налазе се остаци цркве о којој је у селу постојало предање да је саграђена у време градње манастира Дечани³⁴. Звучи нам као примамљива идеја да се ради о цркви која се у повељи спомиње, нажалост, недостају нам чвршћи докази како бисмо ову претпоставку претворили у чињеницу. Јелшаница се спомиње у Дечанским хрисовуљама, па је то њен први забележени помен³⁵. Из ове повеље, спомињу се у Дечанским хрисовуљама засеоци *Ђурђевиц*, *Ресник* и *Слатина*³⁶. Данас су се Ђурђевиц, Грабац и Ресник одржали као насеља, док су се у микротопонимији очували називи заселака *Шикоње*, *Ошљак* и *Слатина*³⁷. Именом Шикоња назива се једна *утрина и бунар у њој* у селу Бича на 7 км северно од КLINE, како је приметио Милета Букумирић у свом раду³⁸, док се у атару села Грабац именом Ошљак називају њиве³⁹. Траг се губи засеоцима Толановини, Гриби и Звиздалима, они се још спомињу само у повељи патријарха Спиридона, којом он потврђује кнежеве дарове хиландарској болници (1. септембар–31. август 1380. године). Листајући списак потеса Општине Клина, пронашли смо у атару села Бича два потеса са називом *Грабажда* што би могло

30 Законски споменици, 429–432. Младеновић С. 2013, 74.

31 О етапама политичког успона кнеза Лазара, видети Благојевић 2004, 293–318.

32 Пешикан 1981, 54, 57, 60.

33 Благојевић 1989, 47–61.

34 Букумирић 1982, 303–417.

35 Вид. Ивић, Грковић 1976, 318.

36 Исто, 318. и 320.

37 Пешикан 1981, 54, 57, 60.

38 Букумирић 1981, 363.

39 Исто, 382.

одговарати имену засеока Гриби, тим пре што је то у близини поменутих микропонима. Од насеља која су се очувала данас, препознајемо Ресник као Стари Ресник, који лежи на око 2 км западно од десне обале горњег тока реке КLINE. На супротној, левој обали реке КLINE налази се село *Тушиље* које су Бранковићи поклонили Хиландару, те нам је тако позната и граница између територија кнеза Лазара и Вука Бранковића на овом подручју, а то је горњи, меридијански ток реке КLINE⁴⁰. Заселак Ђурђевик, данас Велики Ђурђевик, југоисточно од Малог Ђурђевика, који се налази на око 2,5 км североисточно од Крушева, у близини леве обале средњег тока реке КLINE⁴¹. Да не би остала било каква дилема око двеју Јошаница (у изворима Јелшаница Ђурђа Ненишића и Градислава тепчије), ради се о војничким поседима или пронијама. Познато је да се проније у Србији јављају од времена краља Милутина, а да се увелико развијају за време деспота Стефана Лазаревића и његовог наследника Ђурђа Бранковића. Поуздано се зна да су Ђурђе Ненишић и тепчија Градислав били савременици цара Душана. Они су држали поменута села као проније и, након њихове смрти, пронија прелази у руке владара и државе, јер за разлику од баштине није наследно добро⁴².

Призренска метохија манастира Хиландара

Седиште јој се налазило у Призрену, у цркви Св. Димитрија. О поседима ове метохије говори повеља краља Милутина, која је претходно приписивана краљу Драгутину⁴³. Из ње сазнајемо да је краљ Милутин даровао Хиландару села **Битоуњ**, **Ћслънице**, **Мъсково** и **Зворско**, затим да је потврдио власништво над црквом Светог Димитрија у Призрену и њеним имањем, као и над виноградом у селу *Билуша*, прописао обавезе становништва Призренске метохије, и на крају, потврдио поседовање села *Локвица* и планине *Често камење*.

Села *Битуњ*, *Ослице*, *Мсково* и *Зборско* различито су убицирана. Дилема је била јесу ли се налазила у околини Пећи или у околини Призрена. М. Живојиновић их је смештала у подручје Призрена, с обзиром на то да се помињу с другим призренским метохијама, а касније у области Хвосна, у подручју Пећке Бистрице. С. Мишић их такође смешта у околину Пећи, док Драгић М. Живојиновић села поново смешта у околину Призрена, тачније југоисточно од Призрена. С обзиром на Живојиновићеву аргументацију засновану на пронађеним микропонимима у атарима данашњих села Локвице и Стружја и ми се приклањамо првобитној убикацији М. Живојиновић. Села се више не спомињу из непознатог разлога. Не спомињу се ни у Милутиновој тзв. *Сводној повељи* из 1303/1304. године која се, такође, односила на Хиландар и његове поседе. Врло је вероватно, како је то претпоставио Д. М. Живојиновић, да се село Локвица проширило и на поменута села⁴⁴. Тако је Д. М. Живојиновић пронашао потес *Осојница*, који одговара називу села **Ћслънице**, у атару Локвице, затим потес *Мско поље*, који одговара селу **Мъсково** у атару Стружја; и потес *Зорско поље*, који одговара селу **Зворско** у атару Локвице, док се назив села **Битоуњ** сасвим изгубио⁴⁵. По њему, село

40 Благојевић 2004, 15.

41 Исто.

42 Благојевић 2006, 24 и 25.

43 О овој повељи у новије време говори рад Д. М. Живојиновића: *Повеља краља Милутина Хиландару претходно приписивана његовом брату Драгутину*, ССА 9 (2010) 3–17. Надаље: Живојиновић Д. М. 2010.

44 Живојиновић Д. М. 2010, 14.

45 Исто, 14.

Зборско налазило се на месту данашњег потеса Борско поље, а ради се о висоравни која се граничи са жупом Опоље у атару Локвице⁴⁶. У арханђеловској хрисовуљи цара Душана помиње се као **Борьско полк**⁴⁷. По убикацији Гордане Томовић, село Битуњ налазило се југозападно од Зборског, у његовој непосредној околини⁴⁸. Село Мсково се можда налазило на месту данашњег потеса *Мско поље* у атару села Стружја. Стружје се налази у Средачкој жупи на падинама Шареника, огранка Шар-планине, 8 км југоисточно од Призрена⁴⁹. Село Ослинице се, вероватно, налазило на месту данашњег потеса *Осојница* у локвичком атару⁵⁰.

Краљ Милутин потврђује виноград у селу *Билуши*, што нам говори да је виноград одраније припадао Хиландару и да је неовлашћено отуђен од стране метохијског подложника⁵¹. У том селу налазио се и манастир посвећен Св. Димитрију који је такође потчињен Хиландару. Село Билуша постоји и данас са неизмењеним називом и налази се на левој обали Призренске Бистрице, 7 км југозападно од Призрена. Село Локвица, са истим називом и данас, налази се у источном подгорју планине Цвиљен на надморској висини од 830–900 метара, око 8 км југоисточно од Призрена⁵². У околини Локвице вероватно су се налазила села Битуњ, Мсково и Зборско, која су се касније припојила Локвици остављајући свој траг само у микротопонимији. Истовремено, са манастиром Св. Димитрија у Билуши и селом Билушом, краљ Милутин је поклонио и село *Живињане*. Ово село постоји и данас са истим називом и налази се 8 км југоисточно од Призрена, у близини Локвице. За време Стефана Дечанског, Призренска метохија увећана је новим даровима. Тада су Хиландару потчињене још две цркве, једна у Призрену, а друга у његовој близини, као и село *Плави*. Село Плава налази се око 15 км југозападно од Призрена.

Села Призренске метохије нису била груписана, већ су била разбацана југоисточно и југозападно од Призрена.

Добруштанска метохија манастира Хиландара

Добруштанска метохија имала је седиште у манастиру Св. Николе у селу Добрушти (1332–1334)⁵³. Краљ Душан је обновио цркву Св. Николе у Добрушти и засновао њено властелинство које је, затим, потчинио Хиландару. Село Добрушта налази се близу данашње границе Србије са Албанијом. Оригинални акт сачињен је у мају 1334, а сачувана је највероватније његова нешто млађа хиландарска прерада. У диспозицији повеље стоји:

„...придохъ въ мѣсто рекомо Добрѣца, изобрѣтохъ црьквъ свѣтаго и великославнаго чюдотворьца Христова Николаи започѣвшою и разореньною до конца, и милосърдовавши се и съзидахъ и обновихъ храмъ тѣи... и приложи село Добрѣцоу съ завѣломъ и съ планиномъ и съ млини и съ сѣнокоси, с мегѣми и съ всѣми правинами села того; село Жоѹри с мегѣми и съ всѣми правинами села того;

46 Исто, 14.

47 Мишић, Суботин-Голубовић 2003, 108, ред 910.

48 Томовић, 2003, 13, 17 (карта).

49 *Задужбине Косова*, 531.

50 Живојиновић Д. М. 2010, 14.

51 Живојиновић Д. М. 2010, 6–7.

52 Исто, 15. *Задужбине Косова*, 473. Топографска карта 1:25.000, Секција Призрен 4–1.

53 Благојевић 2006, 22–23.

село Врбница с мегѣми и съ всѣми правинами села того; село Калогени съ црѣквомъ и с Моулики и с мегѣми и съ всѣми правинами села того; село Воквики с мегѣми и с планином и съ всѣми правинами села того“⁵⁴.

Требало би на овом месту рећи да је краљ Стефан Дечански, 1326. године, у овом крају даровао Призренској епископији пчелињак са пчеларима из Жура одредивши да улијарско селиште буде засновано између села Добруште и Милопуста, што говори да се раније налазило у Журима⁵⁵. Село *Добрушта* постоји и данас са неизмењеним називом, налази се на левој обали Белог Дрима, 14 км југозападно од Призрена⁵⁶. У њему се налазио запустели манастир Св. Николе који је Душан обновио и дарујући му бројна добра потчинио га Хиландару. Село *Жури* је данашње село Жур, на левој обали Белог Дрима, јужно од Добруште⁵⁷. *Врбница* је село које постоји и данас са неизмењеним називом и налази се, такође, на левој обали Белог Дрима, око 17 км југозападно од Призрена, близу саме српско-албанске границе⁵⁸. Села *Калогени* и *Мулићи* налазила су се у Пилоту (северна Албанија), што сазнајемо из Душанове *Опште хиландарске повеље*⁵⁹. Село *Војевиће* се изгубило, али се сигурно налазило на левој обали Белог Дрима у близини Врбнице, можда је било негде где се сада налази Врбничко језеро, вештачко језеро настало изградњом хидроцентрале у Албанији⁶⁰. Затим следе редови у повељи који се тичу права и обавеза Добруштанске метохије, онда духовна санкција, а након ње забележени су следећи дарови:

„И приложи краљкѣство ми виноград Любовъ на Огледѣнницѣ на мегы любивѣнскон и трѣгъ оу Призрѣнѣ прѣдъ праздникомъ Светаго Николи да кѣтъ свѣтка црѣкви тои и ѡт царине оу Светаго Спаса на всако годице - ри - перѣперѣ да се дак дохѡдѣкъ црѣкви тои“⁶¹.

Виноград *Љубов на Огледници* налазио се на данашњој реци Јагледници у околини села Љубижде⁶². Даривањем поменутих добара формирана је Добруштанска метохија, али је она касније додатно проширена новим насељима. То се догодило два десетлећа касније, вероватно 1354. године. Тада је цар Душан, повељом издатом на сабору у Крупиштима, потврдио своје раније дарове и додао нове⁶³. Потврђени су Добрушта, Жур, Врбница, Војевићи и Мулићи, виноград Љубов и приходи од призренског трга уочи Никољдана. Добијена су села *Горожуп*, *Милишта* и *Плано*. Село *Горожуп* постоји и данас са неизмењеним називом на десној обали Белог Дрима, под планином Паштрик, 17 км југозападно од Призрена⁶⁴. Село *Милишта*, данас се назива Миљај, на десној обали Белог Дрима, под Паштриком, 14–15 км

54 MS, 110–111. Приређивач је засеок *Мулиће* навео као *Смулиће*, грешком додајући везник с(а). Као *Смулики* налазимо га и у *Задужбинама Косова*, 344.

55 Јанковић 1985, 121 и старију литературу.

56 *Задужбине Косова*, 434. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

57 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

58 *Задужбине Косова*, 418. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

59 *Задужбине Косова*, 355. Овде се село Мулићи наводи као *Мурики*, а Војевићи као *Војевиште*.

60 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

61 MS, 111.

62 *Задужбине Косова*, 475.

63 Повеља је издата у *Законским споменицима*, 718–720. Упореди *Задужбине Косова*, 356.

64 *Задужбине Косова*, 428. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

западно од Призрена, северније од Грожупа⁶⁵. Село *Плано* је данашње село Планаје, северније од Миљаја, под Паштриком, на десној обали Белог Дрима, 13 км западно од Призрена⁶⁶. На крају, цар Душан наводи да су права и обавезе Добруштанске метохије исте као и Крушевске и Хотачке метохије манастира Хиландара, што је потврда да је Добруштанска метохија заиста била посебна хиландарска метохија. Добруштанска метохија се на југу граничила са поседима Св. Арханђела, а на западу са поседом Призренске епископије (Хоча Заградска) и поседом Призренске метохије манастира Хиландара (Билуша).

Коришка метохија манастира Хиландара

Налазила се у околини Призрена са седиштем у манастиру Св. Петра Коришког у селу Кориши. Формирање *Коришке метохије манастира Хиландара* започело је 1343. године, када је краљ Душан одлучио да цркву, такође посвећену Св. Петру Коришком, одреди за привремено седиште монашке заједнице и игумана манастира Св. Арханђела код Призрена, чија је изградња била започела⁶⁷. Нову цркву изградио је *старац Григорије*, хиландарски иконом, и поклонио је краљу, који је у њој сместио игумана светоарханђелског братства. Како је манастир Св. Петра Коришког био хиландарски посед, а новоизграђена црква дарована Св. Арханђелима, то је Душан био у обавези да Хиландару надокнади губитак ове цркве. Хиландару је остављен стари манастир Св. Петра Коришког, за нову цркву исплаћено му је 1050 перпера⁶⁸ и дарована су насеља која су збирно наведена у Душановој *Општој хиландарској повељи* из 1348. године. Из ње видимо да су то насеља: *Плањани*, *Скоробишта*, *Сиштевац*, *Чрнејева* и *Орашак*⁶⁹. Село Кориша постоји и данас са истим називом из средњег века. Налази се 6–7 км североисточно од Призрена⁷⁰. У њему се налазила „нова“ црква Св. Петра Коришког коју је изградио монах Григорије. *Плањани* су садашње село Плањане, 9 км југоисточно од Призрена у Средачкој жупи⁷¹. *Скоробишта* су данашње село Скоробиште, на западним падинама шарпланинског масива Коца Балкана, око 5 км источно од Призрена, а око 2 км јужно од Корише⁷². Преостала три насеља су, највероватније, данашња села у Албанији: Шиштавец (алб. Shishtavec), Црнаљево (алб. Cernaleve) и Орешак (алб. Oreshkë) са горанским становништвом, чији називи одговарају средњовековним називима ових насеља⁷³. Коришкој метохији је, вероватно, пре 1355. године припало и село *Селце* које је приложио Душанов властелин Тошоје⁷⁴. То је данашње село Севце, на изворишту реке Лепенац у Сиринићкој жупи⁷⁵. Коришка метохија је, поред ових насеља, имала и засигурно 4 планине, а можда и 6. То су планине *Ржана* (близу Корише и Скоробишта), затим *Локвица* и *Папратиште*, па *Коприван*, источније од

65 *Задужбине Косова*, 483. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

66 *Задужбине Косова*, 501. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

67 Благојевић 2006, 23. Повеља се чува у хиландарском архиву. Објављена је у *Законским споменицима*, 412–413. Уп. *Задужбине Косова*, 344–345.

68 Благојевић 2006, 23.

69 Исто, 23. *Задужбине Косова*, 355.

70 *Задужбине Косова*, 460–463. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

71 *Задужбине Косова*, 501. Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

72 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

73 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

74 *Законски споменици*, 429–432.

75 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

њих, између врхова Острвице и Ошљака, мада су *Острвица* и *Ошљак* вероватно биле посебне планине⁷⁶. Од ових планина манастир Хиландар имао је значајну корист, јер осим испаше својих оваца, могао их је издавати заинтересованим сточарима уз одређену надокнаду. Коришка метохија се на западу граничила са поседима Призренске метохије, док је поседима Св. Арханђела била окружена на југу и северу.

Косорићка метохија манастира Хиландара

Ова мала метохија оформљена је након посете царске породице Светој Гори, 1348. године. *Косорићка метохија манастира Хиландара* формирана је као посед испоснице Св. Саве Јерусалимског у Кареји, коју је основао Свети Сава. Свети Сава је након изградње Хиландара и организовања монашке заједнице у њему, изашао из Хиландара и у Кареји себи створио боравиште – келију довољну за два-три монаха и црквицу за молитву⁷⁷. Ова испосница била је потчињена *хиландарском збору*, али је имала свог настојника. Хиландар и Српска црква имали су према њој одређене обавезе које је прописао још Свети Сава, али којих се поједини црквени поглавари нису придржавали, те је временом келија била потпуно осиромашила, па је царица Јелена *видѣвши ницетоту и велик недостатъчное* њено пожелела да постане њеним другим ктитором. Цар јој је жељу испунио дарујући обновљеној келији насеља у Хвосну. Пре тога, братски сабор манастира Хиландара дао јој је право да из његових редова и уз његову потврду изабере новог настојника келије. Царица је изабрала старца Теодула, који је био бивши хиландарски игуман и некада настојник келије⁷⁸. О вишемесечном боравку царске породице на Светој Гори (од августа 1347. до априла 1348. године), која је тамо нашла заклон од пандемије „црне смрти“, говоре неколике повеље. О поменутом боравку царске породице на Светој Гори и о даривању Карејске келије говоре тзв. *Карејске хрисовуље*⁷⁹. Све три хрисовуље говоре о истим догађајима, царској посети Хиландару и Кареји и даривању хвостанског села Косорића Карејској келији. Међу њима, ипак, постоје и одређене разлике о којима овде нећемо писати. Село *Косориће* је данашње село Косурић. У њему је било седиште ове хиландарске метохије. Налази се на левој обали Дечанске Бистрице, око 11 км југозападно од Великог Крушева, седишта Крушевске метохије⁸⁰. Засеок *Днеполе* је данашње Неполе, око 2 км југоисточно од Косурића. Име засеока *Дољани* није се очувао на терену. Р. Грујић је дао претпоставку да се ради о данашњем селу Глођане, око 1 км источно од Косурића, а 7 км југоисточно од Дечана. Ми смо пронашли топоним *Долово* на око 2 км североисточно од Непоља, тј. на око 5–6 км источно од Косурића. *Чешково* се спомиње као Ческово у спору око међа Крушевске метохије из 1327. године. Ради се о данашњем селу Ческову, 4–5 км источно од Косурића. Засеок *Челопеци* је данашње село Челопек, око 1 км северозападније од Косурића⁸¹. Видимо да су ова насеља била груписана на левој

76 Благојевић 2006, 23.

77 О Карејској келији и другим светогорским келијама и пирговима, видети Живојиновић М. 1972.

78 Живојиновић Д. М. 2008, 71–90.

79 О Карејским хрисовуљама у новије време постоји рад Живојиновића Д. М. 2003, 33–52.

80 О односу ове две метохије, види: Младеновић С. 2013, 69–71 и карта на страни 8. Топографска карта Секција Метохија 3, Р 1: 50 000.

81 О убикацији ових насеља, види: Топографска карта Секција Метохија 3, Р 1: 50 000 и карту код Д. М. Живојиновић Д. М. 2002, 78.

обали Дечанске Бистрице, западно и источно од Косурића и била су међусобно удаљена највише 4–5 км. Косорићка метохија се на северу и истоку граничила са Крушевском метохијом, а на западу и југу са дечанским поседима.

Дреничка метохија манастира Хиландара

Прва хиландарска метохија на Косову основана је 1365. године, када су синови севастократора Бранка Младеновића (Роман, Гргур и Вук) даровали Хиландару један део своје баштине у Дреници. Ради се *Дреничкој метохији манастира Хиландара*, јер јој је седиште било у цркви Светог Арханђела у селу Трстенику. О том чину говоре две исправе⁸². Прва исправа сачувана је у два примерка – један је са потписом Вука Бранковића и печатом деспота Јована Комнина (!?), а други без потписа и печата. Оба примерка су готово истоветна, сем наведених разлика. Друга исправа је поменута хрисовуља цара Уроша, датована 11. марта 1365. године⁸³.

След догађаја текао је на следећи начин: На молбу најстаријег брата, Николе Радоње (монаха Романа, касније великосхимника Герасима), остала браћа, Гргур и Вук, прилажу Хиландару баштинску цркву Светог Арханђела у Трстенику са селима у његовој ближој околини:

„...приложисмо црквѣ свѣтаго Архангела и съ сѣломъ Тръстеникомъ и съ всакомъ правиномъ цркве тезѣ и сѣла тога и с мѣггѣми съ ѡттѣсы и с Тоушилкѣмъ. И сѣлицѣ Хоудинце съ мѣггѣми... Сѣло Бежаникѣ съ всѣми мѣггѣми сѣла тога“⁸⁴.

Поменутој баштинској цркви села Трстеник и Тушиље, као и селиште Худинце, приложио је још њихов отац, севастократор Бранко Младеновић. Како је у питању била заједничка имовина Бранковића, они су постигли договор да свом старијем брату, хиландарском монаху Роману, поклоне и село Бежаниће, како би их он, као свој дар, приложио Хиландару. Затим је и најмлађи Бранков син, Вук, од своје стране приложио још 4 села која *прилежу* селу Трстенику:

„...приложихъ... сѣла прилежаща Тръстеникоу: Баницоу, Връбовъць, Шоучинце, Моучиварѣ, съ всѣми мѣггѣми и правинами съ ѡттѣсы сѣль тѣхъ“⁸⁵.

У наставку повеље дате су детаљне међе села Трстеника и Тушиља у чијој су се околини налазила села која је Вук приложио Хиландару.

У потврдној повељи цара Уроша стоји исти след догађаја о даривању цркве и села у Дреници. Цар је потврдио дарове: баштинску цркву у селу Трстенику са самим селом, и села Бежаниће и Тушиље, као и селиште Худинце⁸⁶. Село *Трстеник* је данашње село Трстеник на 20–25 км западно од Приштине. У њему се налазила црква Светог Арханђела у којој је било седиште метохије. У неким записима се изнад овог села спомиње град *Борач*⁸⁷. У његовој околини налазила су се насеља која је даровао Вук: *Баница*, *Врбовац*, *Штучинце* и *Мучиваре*. *Баница* је данашње село Бањица на

82 Њих је у новије време поново издао Раде Михаљчић. Види: Михаљчић, Шпадијер 2007, 151–166. и Михаљчић 2006, 139–148. (Надаље: Р. Михаљчић, *Хрисовуља о дару калуђера Романа*).

83 Михаљчић 2006, 139.

84 Михаљчић, Шпадијер 2007, 153.

85 Михаљчић, Шпадијер 2007, 158–159.

86 Михаљчић 2006, 143–144.

87 О Трстенику: Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000. О Борчу: *Задужбине Косова*, 367.

северним падинама планине Космаче, 5–6 км јужно од Трстеника⁸⁸. *Врбовац* је данашње истоимено село на око 3–4 км североисточно од Трстеника. Врбовац се спомиње и у *Светостефанској повељи* краља Милутина заједно са селима *Чикатово* и *Добривешица* (на пар километара југоисточно од њега)⁸⁹. *Штучинце* је данашње село Штутица на западној страни планине Чичавице, око 5 км северно од Трстеника⁹⁰. *Мучиваре* данас не постоје у изворном облику, али смо пронашли засеок Мућол на 1 км североисточно од села Штутице. Вероватно се ради о средњовековним Мучиварама (чији је први део назива албанизован)⁹¹. *Тушиље* постоји и данас са неизмењеним називом и налази се на реци Клини (у њеном горњем току), 8–9 км северозападно од Трстеника⁹². Селиште *Худинце* је данашње село Годанце, 9–10 км источно од Трстеника⁹³. *Бежаниће* је данашње село Беженић на 2–3 км западно од Трстеника⁹⁴. Видимо да су се насеља Светоарханђелске дреничке метохије манастира Хиландара налазила на Косову, у Дреници, северно од данашњег Глоговца, 30-ак км западно од Приштине. Ова метохија се граничила са поседима Бањске, на југоистоку, и поседима Дечана и Крушевске метохије, на западу и југозападу.

Липљанска метохија манастира Хиландара

Липљанску метохију основао је Вук Бранковић. Он је вероватно 1393. године приложио два села хиландарском пиргу Св. Василија у Хрусији. Међутим, формирање ове метохије започео је, заправо, још краљ Душан, вероватно око 1331. године, дарујући пиргу цркву Св. Богородице у самом Липљану и село Словиње, јужно од ње, а касније и село Коњуке. У повељи која говори о том чину стоји:

„...приложи и краљество ми келѣи спасовѣ пирѣгоу малии дарѣ сын, цркъвѣ прѣсветикѣ Богородице оу Липланы...и село подѣ цркъвѣ Словинѣ съ людѣми и съ ливадами и съ оулипаникѣмѣ“⁹⁵.

У наставку су дате међе села Словиња. Село *Словиње* постоји и данас са непромењеним називом. Налази се 8 км источно од Липљана у подножју Жеговца⁹⁶. Село *Коњух* је истоимено село 2 км североисточно од Липљана⁹⁷. *Гуштерица* је данашња Гуштерица. Данас постоје два села са тим називом (Горња и Доња Гуштерица). Горња Гуштерица је средњовековна Гуштерица и налази се на 9 км североисточно од Липљана, у подножју Жеговца⁹⁸. *Добротин* је истоимено село, 5–6 км источно од Липљана⁹⁹. *Суходол* је данашње село Суви До, 2–3 км северозападно од Липљана¹⁰⁰. *Смолуша* је истоимено село, на Манастирској реци у подножју

88 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 393.

89 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 418.

90 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 547.

91 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000.

92 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 537.

93 Топографска карта Секција Титова Митровица 1: 100 000.

94 Исто.

95 MS, 122.

96 Топографска карта Секција Приштина 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 526.

97 Исто. *Задужбине Косова*, 459.

98 Исто. *Задужбине Косова*, 423.

99 Исто. *Задужбине Косова*, 433.

100 Исто. *Задужбине Косова*, 531.

Жеговца, 7–8 км југоисточно од Липљана¹⁰¹. Већина осталих топонима, који се спомињу у овој повељи, више се не могу пронаћи на терену. Једино смо склони да у називима данашњих села Старо и Ново Рујце (у турским дефтерима *Горње и Доње Рушинце*), 3 км северозападно од Липљана, препознамо *Рудиницу*¹⁰². Вук је приложио села Горње и Доње Гадимље. Обе Гадимље налазе се 11–12 км југоисточно од Липљана¹⁰³. Тиме је заокружен липљански комплекс ове метохије, али је хиландарски пирг у Хрусији имао још поседа даље од Липљана који су били потчињени липљанском иконому. То су насеља *Пониша* (данашњи Понеш, 8 км северозападно од Гњилана) који се спомиње у Душановој *Општој хиландарској повељи*; па могуће је и село *Сухо Грло* (Суво Грло у Метохијском подгору, 14–15 км североисточно од Истока); као и *Смира*, данас истоимено село у подножју Скопске Црне Горе, 4 км југоисточно од Витине) и *Ливоча* (данас постоје Горњи и Доњи Ливоч, 4–5 км југозападно од Гњилана). Ово последње село приложила је монахиња Јевђенија (кнегиња Милица) са синовима, између 1394. и 1402. године¹⁰⁴. Повеља о том чину чува се у хиландарском архиву¹⁰⁵. Том приликом су утврђене и међе села Ливоче, а одређена је и група лица за одређивање међа села Коњуха. Као међници за прво село спомињу се садашња села: Церница, Пасјане, Будрига, сва јужно од Гњилана, као и Гњилане¹⁰⁶. Као међници села Коњуха, у овој повељи спомињу се садашња насеља: Ливађе, Грачаница, Скуланово и Суви До, сва јужно од Приштине, у околини Липљана¹⁰⁷. Осим ових дарова пиргу је припадало и неколико великих деоница обрадивог земљишта, тзв. *ступова*, на северу Метохије, у околини Сувог Грла¹⁰⁸. Од липљанских иконома једино се поименце спомиње Никодим, на почетку XV столећа¹⁰⁹. Већи део насеља Липљанске метохије манастира Хиландара био је груписан око самог Липљана, а мањи део се налазио у средњовековној жупи Горња Морава, док је пирг у Хрусији поседовао и обрадиве површине у данашњој северној Метохији, у околини Сувог Грла, а можда и само село Суво Грло.

Ораховачка метохија манастира Хиландара

Браћа Гргур, Ђурађ и Лазар Бранковић, заједно са мајком Маром, почетком XV столећа приложили су Хиландару село Ораховац. Њима су се за помоћ обратили хиландарски монаси Симеон, Теофан и Григорије наводећи незавидан положај у који су се нашле хиландарске метохије, као и остала манастирска властелинства, услед честих ратних сукоба¹¹⁰. Бранковићи су дали да се у даровној повељи запишу и међе ове веома мале хиландарске метохије из којих се јасно види да Ораховац није улазио у састав Хотачке метохије са којом се граничио, већ да је био засебна хиландарска метохија. Границе између ових двеју хиландарских метохија кретале су од села *Рибника*, које данас не постоји, али се помиње *Рибничка река* која је засигурно

101 Исто. *Задужбине Косова*, 526.

102 Топографска карта Секција Приштина 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 530.

103 Топографска карта Секција Урошевац 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 425 и 436.

104 Топографска карта Секција Урошевац 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 427, 437, 526, 531–532.

105 Најновије издање код: Младеновић А. 2007, 163–173.

106 Исто. Топографска карта Секција Приштина 1: 100 000.

107 Исто. Топографска карта Секција Приштина 1: 100 000.

108 Благојевић 2006, 25–26.

109 Исто, 26.

110 Благојевић 2006, 20. Зарковић 2002, 125.

добила име по селу. Ова река, која се сада зове Рибник, протиче кроз атар некадашњег села Рибника. Она се спомиње и као међник светоарханђеловског села Сењана¹¹¹. По М. Букумирићу *Чохлина глава* је данашњи топоним Ђолица¹¹². *Врања Стена* и *Врањестенски поток* помињу се и у неким ранијим повељама, као међник Ораховца и светоарханђелског забела Крушчица¹¹³. Данас постоји и планински врх Врања стена (кота 761), северно од Ораховца¹¹⁴. *Кални поток* је по Б. Зарковићу један од бројних потока на планини Милановац¹¹⁵. У атару села Велика Хоча данас постоји потес *Калина*¹¹⁶. Топоними *Кобиља Глава*, *Милашинов студенац* и *Јанчијски ровник* су међаши Ораховачке метохије према Крушчици и Јанчишту. Са малом разликом спомињу се приликом разграничења забела Крушчице. Разлика је у томе што се уместо топонима *Милашинов студенац* стоји *Милишина селишта*¹¹⁷. Раније се радило о селишту (тако се спомиње 1348. године) да би почетком XV столећа то био само студенац¹¹⁸. Међа се даље кретала путем који иде из светоарханђеловског поседа Јанчишта за Хочу, па на *Дубоки* и *Дедов Дол* (данас постоји потес *Бабин Дол*)¹¹⁹, и на негдашњи хиландарски улијаник – Трновац. Затим, међа долази до пута који иде из Штавице и Брњашче за Ораховац, па прелази реку Рибник и излази на пут који иде из Дубљана, на *Прохорову међу* и испод Штавице долази на почетни синор у реку Рибник. *Дубљани* се спомињу у светоарханђеловској повељи као сусед села Сењана¹²⁰.

Очито је да су Бранковићи тежили да истакну везу са династијом Немањића и њен континуитет овим својим самосталним даром, који се налазио непосредно уз Хотачку метохију, коју је установио сам оснивач династије Немањића¹²¹. Сличних примера има и код осталих великашких породица тога доба.

Новобрдска метохија манастира Хиландара

Последња у низу хиландарских метохија била је краткотрајна *Новобрдска метохија*. Још се цар Душан, приликом помињање посете Светој Гори, 1348. године, обавезао да ће давати Хиландару 4 000 *крстастих перпера* (3 000 венецијанских перпера, односно у златној монети 1 500 дуката) на име *десетка* од стоке. Сума је требала бити исплаћивана сваке године на Ђурђевдан у Новом Брду, и то у сребру¹²². Исто тако, цар Душан је Хиландару уступио и *соће* (основни државни порез који се убирао од сваког огњишта или сваке земљорадничке куће у хиландарским метохијама) чија је вредност процењена на 2 000 перпера¹²³. Свакако, исплата ових великих сума

111 *Споменици Македоније III*, 360 (XXXIX).

112 Букумирић 1984, 439. Пешикан 1986, 45.

113 *Споменици Македоније III*, 360 (XLI).

114 Топографска карта – Секција Призрен, Р 1: 100 000.

115 Зарковић 2002, 126.

116 Исто, 126.

117 *Споменици Македоније III*, 360 (XLI). Упореди Зарковић 2002, 126 са напоменом 21.

118 О властелину Милши, његовој удовици Радослави и могућем настанку топонима са његовим именом види код Зарковић 2002, 127 са напоменом 22.

119 Топографска карта – Секција Ораховац, Р 1: 25 000.

120 *Споменици Македоније III*, 360 (XXXIX).

121 Ћирковић 1964, 347 и напомена 25.

122 Благојевић 2006, 26.

123 Исто.

новца постала је нередовна након Душанове смрти (1355), а након смрти његовог сина, цара Уроша (1371), поједини обласни господари, када су били у прилици, преузимали су ове обавезе на себе¹²⁴. Деспот Стефан Лазаревић је најпре прихватио обавезу да настави са исплатом *десетка* од стоке, са преполовљеном сумом (Душанових 1 500, а Стефанових 800 дуката)¹²⁵, а јуна месеца 1411. године, приложио је Хиландару девет села у околини Новог Брда у замену за шест адрфата (или аделфата) у самом манастиру¹²⁶. Повеља о том чину чува се у хиландарском архиву¹²⁷.

У диспозицији ове повеље стоји:

„...приложих светомоу Монастироу...село Црешна съ всеми мегтами и правинами села того цо е било из начела. Село же сик сице ест, Конинци, и Зацрькьвланѣ, и Цирци, и Роуѣхотинци, и Модра Глава, и село Крикѣва съ всеми мегтами и правинами села того. И съ Крикѣвом Милшевици, и Глоговица, и сина съ въсеми мегтами и правинами сель тѣх“¹²⁸.

Сва насеља су се налазила северно од Новог Брда, познатог рударског и трговачког места средњовековне Србије, које је свој узлет доживело управо у доба деспота Стефана Лазаревића. Ново Брдо се налази на западним обронцима Мале планине, између огранака Копаоника и Скопске Црне Горе, 40-ак км југоисточно од Приштине¹²⁹. Од насеља споменутих у повељи, данас су се очувала само два. То су *Кријева* и *Глоговица*. *Кријева* је данашње село Кријево, 15–20 км североисточно од Новог Брда, на ушћу Ливадског потока у Криву Реку¹³⁰. *Глоговица* је истоимено село (данас га називају и Глоговце), удаљено 7–8 км северно од Кријева, а око 25 км североисточно од Новог Брда. Сачувао се још топоним *Модра Глава*, изнад села Лештара/Љештара, североисточно од Новог Брда¹³¹. Некадашње село Модра Глава налазило се на истоименом брду. Склони смо да село *Милојевици* препознамо као данашње село Маревце (које се у средњем веку спомиње као *Маројевици*) које се налази 15-ак км северозападно од Новог Брда. Село захвата цело извориште Маревске Реке, а јужни део се спушта и долином Криве Реке од планине Кознице до врха Модре Главе¹³².

124 Кнез Лазар је у периоду 1380–1389. године преузео обавезу према хиландарској болници, а од 1406. године то чине Бранковићи, док је исте године деспот Стефан Лазаревић преузео обавезу да даје Хиландару 100 литара сребра (око 800 дуката).

125 О прихватању ове обавезе сведочи нам деспотова повеља издата 1406/1407. године. О овој повељи код: Младеновић А. 2007, 183–190.

126 Аделфат или адрфат означава *доживотно издржавање које је манастир давао за учињени му поклон у имањима или новцу* (Чланци М. Живојиновић у књизи *Лексикон српског средњег века*. Приредили С. Ђирковић и Р. Михалчић, Београд 1999).

127 Младеновић А. 2007, 191–199.

128 Исто, 192.

129 *Задужбине Косова*, 491. *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља* 2010 (редактор С. Мишић).

130 Топографска карта – Секција Приштина, Р 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 466. Младеновић А. 2007, 198. Урошевић 1930, 78–79.

131 А. Урошевић идентификује село *Лештије* из повеље са селом Лештар/Љештар (Урошевић 1930, 85), као и М. Ивановић (*Задужбине Косова*, 469); док А. Младеновић у њему види село Лешје код Параћина (Младеновић А. 2007, 198).

132 Топографска карта – Секција Приштина, Р 1: 100 000. *Задужбине Косова*, 481–482. Урошевић 1930, 77.

Честа пустошења Турака новобрдске околине, у другој четвртини XV столећа, главни су узрок гашењу преосталих села која се спомињу у деспотовој повељи. Деспот Стефан је Новобрдској метохији дао широк економски имунитет уз одређене обавезе које је налагало време. Као и осталим хиландарским метохијама и овом је управљао иконом (у овом случају *иконом црквени*).

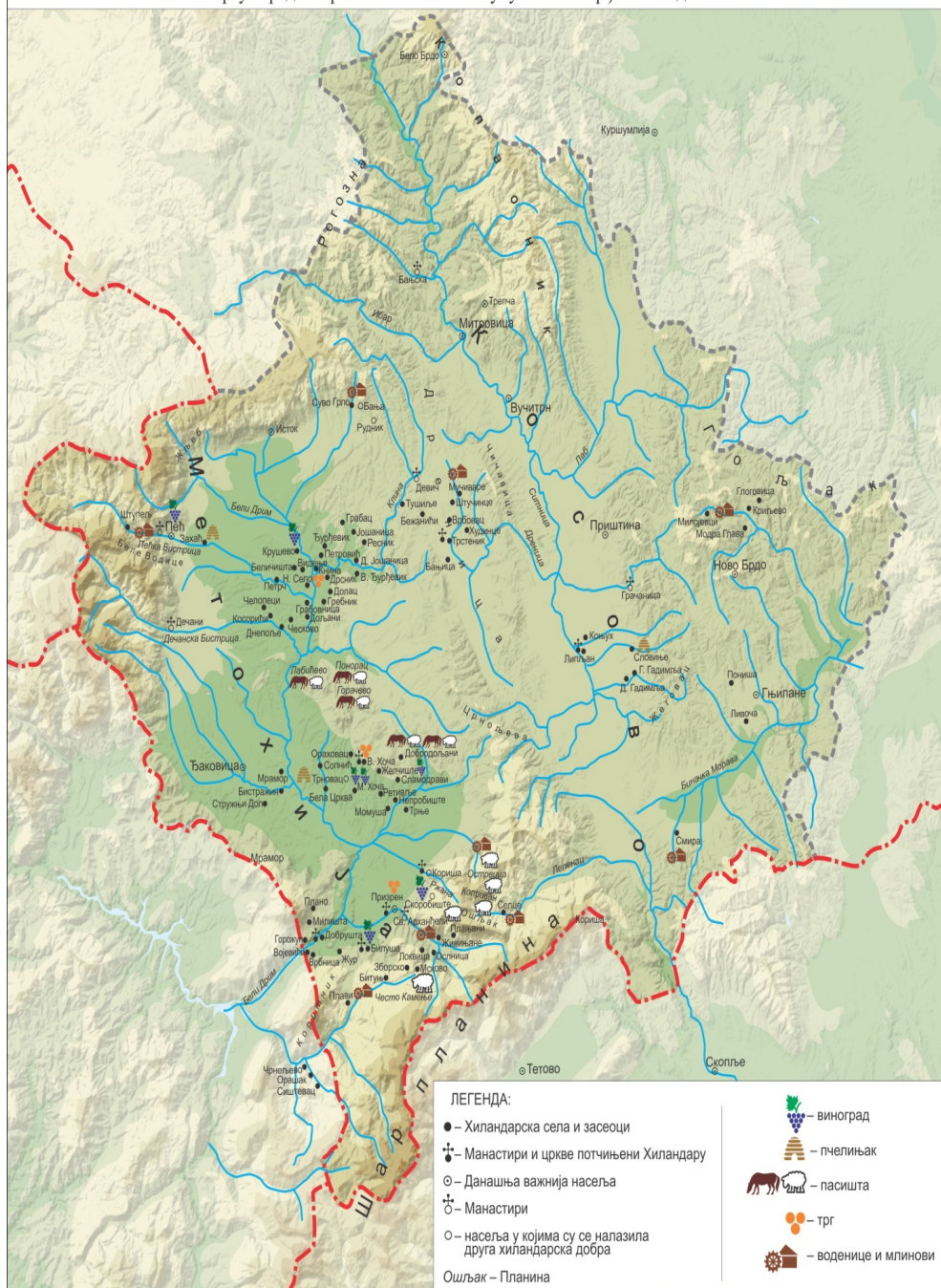
Закључак

Српски манастир Хиландар на Светој Гори имао је у средњем веку велико властелинство на територији данашње АП Косово и Метохија. Поседи тог властелинства састојали су се од више заокружених географских целина, које су се налазиле у околини данашњих насеља и градова: Хоче, КLINE, Призрена, Липљана, Гњилана и Новог Брда. Од тога су се 72 земљорадничка села налазила у Метохији, а 24 на Косову. Манастиру су припадала и 4 велика пашњака у нижим пределима и 11 планинских пашњака. На њима су 3 влашка катуна са око 150 домаћинстава узгајала крупну и ситну стоку. Манастиру су била потчињена 5 манастира и 7 цркава. Хиландар је поседовао 8 винограда и велики број пчелињака. Такође, манастиру су припадала и 2 трга.

Називи села и планина српског су порекла. Већина њих, са истим или делимично измењеним називима, потврђена је у турским пописима из 1455, 1485. и 1571. године. Чак и данас, упркос све агресивнијој албанизацији, већина тих назива готово је истоветна својим средњовековним коренима. На средњовековним поседима манастира Хиландара на територији Косова и Метохије скоро и није било становништва албанског порекла.

СРЕДЊОВЕКОВНИ ПОСЕДИ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ОД КРАЈА XII-ОГ ДО СРЕДИНЕ XV-ОГ СТОЛЕЋА

Карта је урађена по узору на карту Милоша Благојевића.
Карту израдио Срећко Никитовић по упутствима Срђана Младеновића.



Извори и литература

Actes de Chilandar, deuxieme partie. Actes slaves, publies par B. Korablev, B. B. XIX, С. Петербург 1915 (приложение).

Благојевић, Милош (1973): *Земљорадња у средњовековној Србији*. Београд: Историјски институт, посебна издања, књига 15.

Благојевић, Милош (1989): *Србија у доба Немањића, од кнежевине до царства: 1168–1371*. Београд: Заједничко издање ТРЗ „Вајат“ – ИРО „Београд“.

Благојевић, Милош (1989): *Кнез Лазар ктитор Хиландара*. Свети кнез Лазар. Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја 1389–1989. Београд: Свети архијерејски синод СПЦ, 47–61.

Благојевић Милош (2004): *Велики кнез и Земаљски кнез*, Београд: Зборник радова Византолошког института XLI, 293–318.

Благојевић, Милош (2006): *Поседи манастира Хиландара на Косову и Метохији (XII–XV век)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Благојевић, Милош (2007): *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*. Косово и Метохија – прошлост, садашњост и будућност. Београд, 5–18.

Божанић, Снежана (2010): *Српско средњовековно властелинство: микротопонимија простора*. Нови Сад: Истраживања 21, 105–116.

Букумирић, Милета (1981): *Ономастика дела Прекорупља омеђеног рекама Мирушом, Белим Дримом и Клином*. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности, одбор за ономастику. Ономатолошки прилози, књига II, 193–301.

Букумирић, Милета (1982): *Ономастика Прекорупља (II)*. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. Ономатолошки прилози, књига III, 303–417.

Букумирић, Милета (1984): *Из ономастике јужне Метохије*. Београд: САНУ, Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику. Ономатолошки прилози, књига V, 413–603.

Живојиновић, Драгић (2003): *Карејске хрисовуље Стефана Душана*, Београд: Историјски часопис, књига L, 33–52.

Живојиновић, Драгић (2008): *Велика прилепска хрисовуља цара Стефана Душана Карејској келији Светог Саве (Хил. 149)*, Београд: Стари српски архив, књига 7, 71–90.

Живојиновић, Драгић (2008): *Скопска хрисовуља цара Душана за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји (Хил. 31)*, Београд: Стари српски архив, књига 7, 59–70.

Живојиновић, Драгић (2010): *Повеља краља Милутина Хиландару претходно приписивана његовом брату Драгутину*. Београд: Стари српски архив, књига 9, 3–17.

Живојиновић, Мирјана (1972), *Светогорске келије и трговци у средњем веку*, Београд: Византијски институт САНУ, посебна издања, књига 13.

Живојиновић, Мирјана (1996): *Даровања краља Уроша I*. Београд: Зборник радова Византолошког института XXXV, 217–218.

Живојиновић, Мирјана (1997): *Властелинство манастира Хиландара у средњем веку*. Друга казивања о Светој Гори. Београд: Просвета, 28–45.

Живојиновић, Мирјана (1998): *Историја Хиландара I, од оснивања манастира 1198. до 1335. године*. Београд: Просвета.

Задужбине Косова – споменици и знамења српског народа. Призрен-Београд: Епархија Рашко-призренска – Богословски факултет, 1987.

Законски споменици српских држава средњег века. Београд: Српска краљевска академија, Београд 1912. (приредио Стојан Новаковић).

Зарковић, Божидар (2002): *Хотачка метохија – први хиландарски посед у Србији*, Лепосавић-Косовска Митровица: Институт за српску културу – Приштина.

Ивић, Павле; Грковић, Милица (1976): *Дечанске хрисовуље*. Нови Сад.

Јанковић, Мирјана (1985): *Епископије и митрополије српске цркве у средњем веку*. Београд: Историјски институт – Народна књига.

Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља (2010). Редактор С. Мишић, Београд: Завод за уџбенике, Едиција Посебна издања.

Лексикон српског средњег века (1999). Приредили С. Ћирковић и Р. Михаљчић, Београд.

Лексикон страних речи и израза (2002). Приредио М. Вујаклија, Београд: Просвета.

Михаљчић, Раде (2006): *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа*, Београд: Стари српски архив 5, 139–148.

Михаљчић, Раде; Шпадијер, Ирена (2007): *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, Београд: Стари српски архив 6, 151–166.

Мишић, Синиша; Суботин-Голубовић, Татјана (2003): *Светоарханђеловска хрисовуља*. Београд: Историјски институт, извори за српску историју књига 3.

Мишић, Синиша (2004): *Хрисовуља краља Стефана Уроша III о спору око међа Крушевске метохије*. Београд: Стари српски архив, књига 3, 3–17.

Младеновић, Александар (2003): *Повеље кнеза Лазара*. Београд: Чигоја штампа.

Младеновић, Александар (2007): *Повеље и писма деспота Стефана*. Београд: Чигоја штампа.

Младеновић, Срђан (2013): *Крушевска метохија – хиландарски посед у Хвосну*. Ниш: Центар за црквене студије.

Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Viennae 1858. (приредио Фр. Миклошич).

Острогорски, Георгије (1954/1955): *Размена поседа и сељака у хрисовуљи Алексија I*. Београд: Историјски часопис V, 19–26.

Пешикан, Митар (1981): *Из историјске топонимије Подримља*. Београд: Ономатолошки прилози II, 1–92.

Пешикан, Митар (1986): *Стара имена из Горњег Подримља*. Београд: Ономатолошки прилози VII.

Соловјев, Александар (1925): *Хиландарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчаног) из године 1200–1202*. Београд: Прилози КЈИФ 5, 62–89.

Споменици за средновековната и поновата историја на македонскиот народ, књига I, Скопље 1975.

Споменици за средновековната и поновата историја на македонскиот народ, књига III, Скопље 1980.

Томовић, Гордана (1990): *Томашев натпис о оснивању цркве Благовештења Господњег 1427. године код Ораховца у Метохији*. Београд: Косовско-метохијски зборник 1, 63–78.

Томовић, Гордана (2003): *Крстац – средњовековно име Шар-планине*. Београд: Вардарски зборник, САНУ, међуодељењски вардарски одбор, 11–18.

Тарановски, Теодор (2002): *Историја српског права у немањинској држави*. Београд: Лирика.

Ћирковић, Сима (1991): *Биографија краља Милутина у Улијарској повељи*, Зборник Архиепископ Данило II и његово доба, Београд: САНУ, Научни скупови LVIII, Одељење историјских наука, 53–68.

Ћирковић, Сима (1964): *Сузуби венац (Прилог историји краљевства у Босни)*, ЗФФБ 8–1.

Урошевић, Атанасије (1950): *Новобрdsка Крива Река – антропогеографска истраживања*, Београд: САНУ, Одељење друштвених наука, Српски етнографски зборник књига LX, 1–176.

Топографске карте Р 1: 100 000. Секције: Призрен, Приштина, Урошевац, Косовска Митровица.

Топографске карте Р 1: 50 000. Секција: Метохија и Р 1: 25 000. Секција Ораховац.